BİR SÖZLÜ TARİH ANLATISI: *ANKARA BAHÇELİEVLER HATIRASI*

Dursun Yıldırım

Kadim toplumlar açısından bakıldığında bireylerin, bulundukları doğa ve iklim özelliklerine bağlı olarak bir arada yaşama ve toplumlaşma sürecine erişinceye kadar geçirdikleri gelişmeyi, her türlü gereksinimlerini karşılama yolunda yaptıkları türlü etkinlikleri ve yaratıcılıkları sözlü ortam içinde gerçekleştirmişlerdir. Toplumların böyle bir süreç içinde gereksinimlerini karşılamak bakımından, bireylerin birlikte kurdukları sosyal yapı, töre ve yasalar, birlikte yaşam için gerekli etkinlikler, yaratılar toplamı, vücuda getirildiği ortam göz önünde tutularak "sözlü kültür ortamı" ve bu ortam içinde vücut bulacak etkinlikleri ve yaratıcılıkları, bir önceki basamaktan ayırmak adına "sözlü kültür ortamı yaratıcılığı" diye belirlemiş olmanın daha yerinde bir tanımlama olacağını düşünüyorum. Sözlü kültür ortamı yaratıcılığı, içinde sınırsız yetenekleri ve kapasiteleri barındırır. Bu yapı içinde toplum içinde değişme, gelişme, ilerleme, dönüşme yetenek ve kapasiteleri sonsuz biçimde sürekliliğini korur. Burada, belirttiğimiz süreçlerin ve onların sürekliliği ve her birinin doğası açısından bu yazıda hiçbiri üzerinde durulmayacaktır. Bu yazının temel konusu, bir sözlü tarih çalışması üzerinde odaklaşmaktır. Dolayısıyla bu yazının temel amacı, sözlü tarih üzerine düşündüklerimizi bir iki söz ederek belirttikten sonra, başta künyesini vermiş olduğum söz konusu kitabı okuyucuya tanıtmak, eser ile bağlı görüşlerimi belirtmek, değerlendirmelerim ile sınırlıdır.

Her kadim toplumun sözlü kültür ortamı yaratıcılığı, o toplumun gereksinim

duyduğu tüm alanları kapsayacak bir çeşitliliğe sahiptir. Sözlü edebî yaratıcılık etkinlikleri de bu ortam içinde gerçekleşir. Sözlü edebî yaratıcılık türleri arasında sözlü tarih anlatısı yaratılar da yer alır. Yazı öncesi toplumlarda anlatıların belleğe yerleştirilmesinde, onlara bellekte kalıcılık kazandırma yolunda anlatı yaratıcılar dinleyicilere anlatımlarında ölçülü söz ve ezgiden yararlanmışlardır. Sözün ezgi ile uyumlu olması "manzum" yapılı anlatıların vücut bulmasına yol açmıştır. Söz ve ezginin çeşitliliği ise, dinleyiciyi zihnî yorgunluktan kurtarma işlevi görmüştür. Türk sözlü tarih anlatıcılığı ozanların "kolça kopuz" veya "yaylı kopuz" eşliğinde gerçekleşiyordu. Türk sözlü tarih anlatıcıları ozanlar repertuvarlarını zaman içinde ***Leyla ve Mecnun***, ***Ferhad ile Şirin*** gibi yad elden gelen "hikâye"lere kaptırınca, ozanının yerini toplum hayatında alır. Türk ozanların sözlü tarih anlatıcılığı dinleyicisi de

değişime zevk, beğeni bakımından değişime uğrar. Ozan anlatıcı tipi kolça kopuzunu yitirmeden anlatıcılık işlevini "âşık" unvanı yüklenerek yirmi yüzyılın ortalarına kadar sürdürmüştür. Âşık unvanlı hikâye tasnif edicileri ve anlatıcıları, yirminci yüzyılın ilk yarısı içinde varlıklarını toplum içinde korumuş ise de zamanla dinleyici çevrelerini yitirdiği söylenebilir. Dönemin dinleyici zevkine ve anlayışına uygun bir repertuvar ile âşık hikâye anlatıcıları dinleyici karşısına çıkmışlardır.

Yazılı kültür ortamı yaratıcılığı içinde saz çalan, anlatısını dinleyiciye sazı ile sunan "âşık" anlatıcısı tipinde, sözlü edebî yaratıcılık geleneğinin son büyük "hikâye yaratıcısı" <hikâye tasnif edicisi> ve saz eşliğinde "hikâye anlatıcısı" Âşık Şeref Taşlıova'dır.

Sözlü kültür ortamı yaratıcılığı, yazılı kültür ortamı doğunca elbette rafa kaldırılmadı. Bu kültürü doğuran, yaratan, büyüten, gelişip serpilmesine olanak sağlayan sözlü kültür ortamı yaratıcılığı zihnî yapısı itibarıyla ileriyi tasarlayarak yeni gelişmelere yataklık etme özelliğine sahiptir. Aksine, yeni gelişmelere, değişme ve dönüşmelere kapı açan bir özelliğe sahiptir. Bir şeyin biçim, tür, içerik, anlam ve işlev değişikliğine uğraması onun ortadan kalktığını değil farklı duruma geçerek yaşamını sürdürdüğünü aklımıza getirmeli, düşündürtmelidir. Ozan Barış Manço, bu yaratıcılığın yazılı kültür ortamı içinde âşık tipinin yerini yeni bir yaratıcılık sürecine taşımayı başaran yeni tip bir anlatıcı, yaratıcı ozan tipini temsil eder. O hepimizin, köyde, şehirde, mahallede sokaklarda yaşadıklarımızın yaratıcı anlatıcısıdır. Köylerde, kasabalarda kimi şehirlerimizde yaşayan, ozan tipinden âşık tipi anlatı yaratıcısı ve anlatıcısı da zaman içinde ortaya çıkan kültürel değişim ve dönüşüme koşut olarak sözlü ve yazılı kültür ortamları karışımından yeni bir anlatı yaratıcı ve anlatıcı tipi ortaya çıkar ve bu tip kendine yeni bir dinleyici çevresi yaratmayı başarır. Ölçümlü söz ve ezgili yapılar üzerine kurulu bu anlatılar, hacimleri küçük ama çoklu anlam yüklü sözcükler ile inşa edilmişlerdir. Dinleyicilerin duygularını, yaşam deneyimlerini, aşklarını, gelecek umutlarını ve geçmişlerini ezgi ve ölçümlü sözler içinde yeniden yaratmayı başaran, anlatıcısının yeteneğine ve kapasitesine bağlı olarak dinleyici üzerinde etkilidirler. Bu karışım kültürü, ikinci bir sözlü tarih anlatıcısı ve anlatı ortaya çıkarmıştır. Sözü ölçümsüz, ezgisiz inşa ederek düz biçimde dinleyici veya okuyucuya anlatan anlatıcılar: Onlar, sen, ben, biz, siz, hepimiziz. Yaşadıklarımızın anlatıcıları, sözlü tarih anlatıcıları. Bir başka deyişle, anlattıklarımızı, sözden yazıya alarak anlatanlar. Sözünü edeceğim eser bir bakıma bu sonuncu küme sözlü tarih anlatıcılığına ve yazıcılığına girer düşünce ve kanısındayım.

Sözlü tarih anlatısı ve anlatıcılığı da sözlü kültür ortamı edebî yaratıcılığı açısından günümüzde böyle bir durumu, değişimi, yeni sözlü ve yazılı ortamların özelliklerinden yararlanan yeni bir anlatım yolu ile dinleyici/okuyucu kitlesine kavuştuğunu söyleyebilirim. Başta tanıtacağımı söylediğim bu sözlü tarih anlatısı eser, sözlerime kanıt ve tanık bir eser, diyorum.

Sözlü tarih anlatısı diye ele aldığım eser, Ankara'nın bir semtine dairdir. Bahçelievler'e tahsis edilen bir model, özverili semt sakinlerince vücuda getirilmiş bir sözlü tarih anlatılarından oluşur. Eserin "Sunuş" ve "Ön Söz" yazılarından sonra "Bahçelievler Sözlü Tarih Anlatısı" diyebileceğim "Sunuş" yazısı, Bahçelievler Derneği sözcüsü Şevket Özgün tarafından kaleme alınmıştır.

Bu yazıda Özgün, "Bahçelievler Derneği olarak sözlü tarihi yazılı tarihe dönüştürmek istedik." diyor. "Eser bu anlayış ve yaklaşım içinde bir "atölye" çalışması ile vücut bulmuştur. " diyen Özgün, sözlerini "Bize bu pencereyi çok değerli üyemiz, hocamız Gonca Gökalp Alpaslan araladı." diyerek sözlü tarih yazma modelinin nasıl ortaya çıktığına işaret etmektedir.

Bu çalışma, Bahçelievler sözlü tarihi için Ankara şehrinde ilk kez bir semtin sözlü tarihinin yazıya alınması üzerine yapılmış yeni bir model çalışmadır, diyebilirim.

Bir semt için sözlü tarih çalışmasını gerçekleştirmede "kolaylaştırıcı" işlevi vurgulayan Gonca Gökalp Alpaslan, sözlü kültür ortamı edebî yaratıcılığı, kültürel bellek, sözlü edebî türler üzerinde değerli çalışmaları ile bilinirlik kazanmış bir akademisyenimizdir. Esere yazmış olduğu "Ön Söz"de konuya şu çarpıcı sözlerle girer: "Ev, kişisel bir alan. Evimizin yer aldığı sokak ve mahalle ise toplumsal bir alan." Alanları belirlenmiş ve sınırları vurgulanmış bu alanlar içinde yaşayan insanlar, "Görünmez ağlarla birbirine bağlı insanların <bu alanlar içinde> kurduğu bir sosyal iletişim alanıdır mahalle kültürü; birdenbire <bu kültür> oluşmaz, kolay kolay da kaybolmaz. Mahalle ve sokaklar, kentin yaşayan kültür alanlarıdır."

Benim hayatımda İstanbul'da büyüdüğüm ev, sokak, mahalle ve semt, semtin insanları, onların tutum ve davranışları yetişmem üzerinde olumlu etkiler bırakmıştır. Büyüdüğüm sokağın insanları, büyükleri, kaderimin değişmesini sağlayacak okul hayatımın kapısını açtılar. Çünkü köyden kopup geldiğimde nüfus kâğıdım yoktu. Nüfus kâğıdım gelinceye kadar, dördüncü sınıfa kadar her yıl yeniden kayıt yapma yolu ile okuma fırsatı bulabildim. Onun için, benim yetişmemde İstanbul Beşiktaş Muradiye Mahallesi Dere Sokağı insanlarının rahmetli İbrahim ve Hakkı Bey amcaların etkisi olmuştur. O zamanlar evlerin ortak mutfakları ve müştemilatları olurdu. Sofalar, kuyular, banyo ve tuvaletler ortak kullanım alanları idi. Dolayısıyla her oda bir ev ve sofalar sokak işlevi görürdü. Özellikle yaz aylarında sofalar, evin en serin bölümlerini oluştururdu. Ankara Bahçelievler, Cumhuriyet'ten sonra ortaya çıkan bir yerleşim alanı. Benim 1952 yılında yaşadığım, büyüdüğüm Muradiye Dere Sokak Ihlamur Sarayı kurulduğu yıllarda oraya hizmet verenlerin yaşadığı semtler ve sokaklar olsa gerekti. Bu vesileyle o sokaktan söz ettim. Öyle bir sokak ve sakinleri idi ki, tek bir konak insanları, tek evde yaşayanlar gibi hareket ederlerdi. Çocuklar evlerin önünde oynar, birbirleri ile dalaştıklarında bir büyük sesine herkes uyardı. Akşamları, kapı önlerine sehpa ve sandalyeler konur, işten babaların dönmesi beklenirdi. Gelen sandalyeye oturur, kahve ikram edilir, ayak sohbetleri kurulur, bir süre sonra evlere çekilinirdi. Karşılıklı saygı ve nezaket, sözün kibarlığı, üstbaş ütülü, kolalı gömlek, cilalı ayakkabılar, bayanların şıklığı ve zarafeti insan üzerinde saygı uyandıran güzellikler arasında sayılabilir. Evin, sokağın, mahallenin ve semtin insanları gerçekten bir kültürün ortak kullanıcıları ve yaratıcıları, paylaşımcıları olduklarını ilk kez orada görüp yaşamıştım. Buraya, nereden geldim, ***Bahçelievler Hatırası*** adlı sözlü anlatısı eserini okurken ben de geçmişin derinliklerine, bireysel sözlü tarih anlatımımın sahifelerine kendimi dolanır buldum ve sizlerle paylaşayım dedim. Konuyla da bağı var. Yıllar sonra ben de bir şekilde Bahçelievler'de ömür sürecektim. Evet, nereden nereye, ama doğru. Dere Sokak'tan Bahçelievler'e uzanan bir hayatımın olacağını o gün söyleseler hiç kimse

inanmazdı ama gerçek oldu. Sokağın yanı sıra, oturduğumuz çok katlı apartmanlar da şimdi artık yeni bir mahalle gibi. Eskiden, mahalle ve sokak kültürü vardı çocukların. Artık her biri yok oluyor ve hepsi hayatımızdan çekilip gidiyor, insanlar birbirlerine bir tür yabancılaşma ve yalnızlaşma sürecine doğru sürükleniyor. Ve bir süre sonra anlatacak ne sokaklarımıza, mahallemize ait anılarımız, ne de olanları varsa onları dinleyecek dinleyicilerimiz olacak.

Atölye çalışması, bir konunun çeşitli yönlerinin imece yolu ile çoklu çalışılması diye tanımlanabilir. Bundan sonra sözlü kültür ortamı edebî yaratıcılıkları arasında yer alan sözlü tarih anlatıları üzerine semt, kasaba, köy ölçeğinde çalışma gerçekleştirmeyi düşünenler için modellik işlevi göreceğini düşündüğüm yazıya alınmış sözlü tarih anlatılarının konularını ve yazarlarını aşağıda vermenin okuyucuya eser hakkında fikir vereceğini düşünüyorum:

1. Özay Ağca, "Dostça Yaşamak". 2. N. Emre Apaydın, "Bahçelievler'in Gözyaşları". 3. Rezzan Ateş Çetecioğlu, "Çağdaş Mahallenin Çağdaş Muhtarları". 4. Ahmet Bozkurt, "Satılık Aile Fotoğrafları". 5. Esma Nur Cihan, "Bahçelievler'in Otuz İki Senelik Esnafı Metin Usta". 6. Fidan Çetecioğlu, "Bahçelievler ve Babam Dursun Çetecioğlu". 7. Hande Emekçi, "Bahçelievler'in 2000'li Öğrencileri". 8. Gonca Gökalp Alpaslan, "Ankara'da Bir Adada Yaşamak". 9. Meltem Hatipoğlu Özen, "Hatıra Bahçeleri". 10. Melih Cem Kalaycıoğlu, "Duvardaki Büyük Saat". 11. Nesrin Kalaycıoğlu, "Bir Bahçeli Masalı". 12. Berkay Orhaner, "Ödevlerden Sonra Dışarı Çıkabilir Miyim". 13. Şevket Özgün, "Benim Bahçelievler Öyküm". 14. Semih Sözen, "Cadde'de Bir Aşk Cinayeti". 15. Pelin Şahin Tekinalp, "Yerleşik Hayatımın Başlangıcı: Bahçelievler". 16. Baha Şen, "Geçmişin İzleri". 17. Nazan Yazıcı, "Kentsel Bir Dönüşüm Hikâyesi". 18. Vedat Yazıcı, "Komşu komşu Huu".

Bahçelievler sözlü tarihi atölye çalışmasına katılımcı olarak katkıda bulunanların 18 yazısı ile oluşan ***Ankara Bahçelievler Hatırası*** 2022 kitabını, geniş okuyucu kitlesine olduğu kadar, sözlü kültür ortamı sözlü edebî yaratıcılığına ilgi duyanlara, sözlü tarih ile akademik düzeyde çalışma yapmaya ilgi duyanlara, Bahçelievler'de yaşayanlara, semtlerini daha iyi tanıma ve öğrenmeye meraklı semt sakinlerine okumalarını tavsiye ederim. Bir tavsiyem de sözlü tarihe ve anlatılarına ilgi duyanlaradır. Sizler de sokağınız, mahalleniz ve büyüdüğünüz ev veya apartmandan, top oynadığınız, oyun oynadığınız yerler, arkadaşlıklar, büyükler anılarıyla belleklerden silinmeden atölye kurun, çalışın, her şeyi toplayıp yazın. Böylece sokağınızın, mahallenizin tarihe bir izi kalsın, torunlarınıza güzel bir armağan olur, derim.